

נס חנוכה – 7 ימים, או 8?

[פרשת מקץ, שנת תשס"ח - נכתב ע"י הרב משה צוריאלי]

מפורסמת בין לומדי תורה קושיית ר' יוסף קארו ("בית יוסף", סימן תרע"ט), מפני מה אנו עושים זכר לנס חנוכה 8 ימים? והרי בגמר המלחמה מצאו במקדש רק פך אחד שמן, ולא היה בו אלא להדליק ממנו ליום אחד וממנו הדליקו שמונה ימים. ובכן, תוספת האור ע"י נס, היה רק 7 ימים הנוספים בלבד, כי יום הראשון היה דולק ע"פ טבע!

הרבה תירוצים נאמרו על שאלה זאת.

- א. אפשר כי חילקו את השמן לשמונה שמיניות מהפך, ולכן גם ביום הראשון היה נס.
- ב. ויש אומרים כי לא ידעו מראש שיארך שמונה ימים, אלא ביום הראשון נחסר מכמות השמן שמינית. ועוד תירוצים רבים. [עיי' ספר "מועדים בהלכה" של רש"י זווין, עמ' קנז-קנח]

[ג.] אבל, התשובה הפשוטה ביותר היא זאת של "פרי חדש" (סי' תר"ט) – כי נר ליל-ראשון הוא לא מפני נס הנרות, אלא זכר לנס המלחמה, כי נחו מהמלחמה ביום כ"ה כסלו. כן כתב גם כן "חיי אדם" (כלל קנד, סוף סעיף א) כי חגיגת יום הראשון הוא מפני שנחו בו מאויביהם.

ובאמת יש כאן תופעה תמוהה.

בגמרא (שבת כא ע"ב) הדגישו חז"ל ענין נס השמן, ולא הזכירו את המלחמה. אבל בנוסח "על הנסים" שתיקנו לנו לומר בסוף תפילת עמידה, הדגישו את ענין המלחמה "מסרף גיבורים ביד חלשים, ורבים ביד מעטים וכו' ולך עשית שם גדול וקדוש בעולמך ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה וכו'. נס פך השמן שדלק שמונה ימים איננו מוזכר בנוסח זה כלל! [כן הוא הנוסח בסידורי הגאונים, ובהרמב"ם ספר אהבה, סדר התפילה]

וּבְכֵן, מַה הוּא הַעִיקָר הַהוֹדִיָּה – עַל נֵס הַשֶּׁמֶן, או עַל נֵס הַמִּלְחָמָה?

עונה על כך מהר"ל ("חידושי אגדות" ח"א עמ' ד, והמקור המדויק בנוסח מהד' מכון "תורה שלמה", שנת תשי"ט) – "ואם תאמר וכי בשביל שנעשה להם נס בהדלקה, ולא היה זה כי אם לעשות מצוה הדלקה, היו קובעים חנוכה?! (כלומר, אדם שזכה והזדמנו לו תפילין, האם עושה יו"ט וקורא הלל על כך...?) והרי כל נס שחייב להודות ולהלל - הוא בשביל הצלתו, ולא בשביל שנעשה לו נס [כדי] לעשות המצוה. וראייה, כי בְּעַל הַנְּסִים' לא הזכירו הנס של הנרות כלל!

ויש לומר, שעיקר מה שקבעו ימי חנוכה הוא בשביל מה שנצחו את היוונים. רק שלא יהיה (נראה) [הערת המעתיק: מתפרסם] שהיה הנצחון ע"י נס שה' יתברך שעשה זה, ולא מכוחם וגבורתם, ולפיכך נעשה הנס ע"י נרות המנורה, [כדי] שידעו שהכל היה בנס, המלחמה גם כן. עכ"ל לענינו. [כלומר, מה שמנציחים נס הנר ולא המלחמה – כי אם היה להיפך, היו עושים תהלוכות צבאיות בחג זה, ולאט לאט היה מתקבל רושם "כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה", כמו שעושים אומות העולם בתהלוכות ניצחון – והיה נשכח שם ה' בנס המלחמה. לכן קבעו על נס השמן שתשועת ה' נראית שם בבירור ואין מי שיכחיש הנס שפך המספיק ליום הדליק 8]

ברור מדבריו כי לא רק הדלקת נר ראשון הוא מפני המלחמה [כדעת "פרי חדש" ו"חיי אדם"] ונצחוננו בסיום הקרבות ביום הראשון – אלא לדעת מהר"ל גם בשאר שמונת הימים צריכים אנו לזכור כי העיקר היה נס המלחמה.

ונחקור, מה המיוחד במלחמה זו, שלא כשאר מלחמות שנלחמו ישראל בימי דבורה, גדעון ושאר

שופטי ישראל? [הרי גם אז ניצחו מעטים את הרבים והיו ניסים גדולים, ואיננו חוגגים זאת]

כמה תשובות בדבר. [על מהי ייחודיות-המאבק באויב שבחנוכה, לעומת שאר מלחמות ישראל, אך כאן הרב מביא תשובה אחת] כאן נביא יסוד גדול מדברי הגאון הרב יצחק הוטנר בספרו "פחד יצחק" (חנוכה).

מפורסם באומה כי סבלנו ארבע גליות (ויקרא רבה, סוף פרשה יג) – **בבל, פרס, יון ורומי**. אבל פְּלוֹם "גלות יון" היתה גלות? הרי לא גלינו ממקומנו ומארצנו אז! אלא בגלות ההיא באו "גייס חמישי", כלומר המתיוונים, ורצו להנחיל בנו תרבות נכריה. בזה כמעט ביטלו ייחודה של ארץ הקודש. כלשונו: "לחץ חכמתה ודיעותיה של יון, בידה ליצור מצב של 'ארץ לא להם' בתוך ארץ ישראל עצמה. כי יון היא מלכות השואפת ליצור מצב של מוֹמְרוֹת בישראל. על כן, שלטונה מְחַדֵּשׁ פנים של פיזור וגלות גם בתוך הגבולין של הארץ עצמה...

עומק התהום מפריד בין מדת הנכריות של בן הבאה מפאת שגלה מבית אביו למרחקים, ובין הנכריות של בן המסתובב בחצרות אביו, ומכל מקום הכל זר אצלו, מפני ששכח שמו ושם אביו" (שם, עמ' קכא).

בלשון חריפה כותב הרב הוטנר (שם, עמ' מז) כי יחודה של גלות יון היא במה שאנו ניזוקים ממצואות המתיוונים בעמנו. "בגלות בבל אין אנו "מתבבלים", ולא בגלות אשור "מתאשרים". ורק בגלות יון יש לנו עסק גם עם יוונים וגם עם [יהודים] מתיוונים. זו קיום התוכחה 'ורדו בכם שונאים' (ויקרא כו, יז) ואמרו חכמים (רש"י מביא מתורת כהנים, בחוקותי) 'הריני מעמיד שונאים **מכם ובכם**'. ופירש שם ר"ש משאנץ (בהערותיו לת"כ) "כגון בדורו של שמד". והוסיף הרב: "ענינם של המתיוונים הוא קיום התוכחה, [אלו] אשר מהלכם הוא 'ככל הגוים בית ישראל' (שם, עמ' נד).

ב"אוצרות התורה" (סוף פ' בחוקותי) מובא כי "**בכם שונאים**", (גימטריא 483 (במקרא כתיב מילת שונאים חסר ו', ובלי חשבון תשע אותיות של בכ"ם שונאים" = 474) – הוא בגימטריא "ערב רב" [474].

ובכן ודאי כי יש שוני וייחודיות במלחמת החשמונאים, מה שלא היה לנו בשום מלחמה אחרת שהיתה לעם ישראל נגד שונאיו. היינו צריכים להלחם בשתי חזיתות –

- מלחמה פיזית ומלחמה רעיונית; **או תאמר,**

- מלחמה כלפי חוץ [הנכרים ממש] וכלפי פנים [המנוכרים בלבם ובדיעותיהם. כדברי רש"י על שמות יב, מג: "שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים"].

הבה נעיין בדבריו הנפלאים של מהר"ל מה צריך להיות היחס בינינו לבין האומות.

הם משולים למים ואנו לאש. וכה דבריו:

"**האומות נקראו מים** בכל מקום, כדכתיב 'ימשגי ממים רבים, יצילני מאויבי עז' (תהלים יח, יח-יט) וכן, 'פִּצְנִי והצילני ממים רבים מיד בני נכר' (שם, קמז, ז) וכו'. **ונמשלו ישראל לאש** כמ"ש במסכת ביצה (כה:): 'מימינו אש דת למו'. ואין לך שני הפכים יותר מן אש ומים. ואם נתערבו יחד, המים מכבים את האש. ואם האש עומד רחוק מהמים ונבדל ממנו, אז האש מכלה ומייבש המים. ואלו דברים ברורים. והם סגולת ישראל באמת. כי אם מתערבים ומתחברים לגוים, אז המים שהם הגוים גוברים עלינו לגמרי, כמו שגוברים המים על האש. ואם נבדל האש מן המים, הרי האש בכוחו מבטל המים עד שאינם נמצאים. כך אם ישראל נבדלים מן האומות ועומדים בפני עצמם, הרי הם גוברים על מים רבים" (י"נצה ישראל", פרק כה, עמ' קכח).

וכך לשון הרב אברהם קוק: "הדבר ידוע שהתחלקות מפלגות (כלומר "קבוצות", לאו דוקא פוליטיות) פְּעַם גדול, הוא דבר המועיל לשכלולו של העם כשהולכות בנתיב הצדק, כמו מפלגת חכמים, חסידים, אומנים, איכרים וכו'. אמנם כל זה אינו מדובר כי אם בשיטות ומפלגות כאלה שאינם נוגעים בחיי העם להורסו. אבל הכיתות הרעות העומדות בישראל לפעמים להרוס תורה ומצוות, שהם בית חייהם של

ישראל, הם אינם נולדים מטבע הרוח הכללי של העם, כמו שאר כיתות ומפלגות המועילות לשכלול והתפתחות. כי הכיתות הנוגעות בחייהם של ישראל, לְשׁוֹם [=לְשׁוֹם] **איבה** בין ישראל לאביהם שבשמים, **לבטל אחדותם** של ישראל וקדושתן ע"י מרידה בתורה בכלל, **להספיק בילדי ניכר** ודעות רעות וזרות שהם כרקב לישראל – הם אינם פורחים מרוח העם הפנימי האמיתי כשאר מפלגות מועילות.

ואין בכח כנסת ישראל כלל להוליד גידולים רעים ומאררים כאלה, רק מכח משחית חיצוני נולדו [הערת המעתיק: כלומר ניתוספו בעם, ואינם מצאצאי אברהם יצחק ויעקב]. על כן לא יתדבקו בישראל להיות עצם מעצמי האומה, כי אם בהכינם להם מפלגה ושיטה, כיתה מסוימת, יתפרדו מעל אהלי יעקב ויטמעו בין העמים, כי לא לה' המה. וכדברי חז"ל על כיו"ב – 'הַנִּי מַעֲרַב רַב בְּאוּרִי' (ייעין איה"י, ברכות, עמ' 48-49. ועיי"ש בעמ' 7 כי לפני הגאולה העתידה, אלו יעזבו את ישראל. וכן דבריו ב"יעין איה"י על שבת, עמ' 106).

הרי מדבריו דימוי גמור לכוחות שליליים בימינו המשפיעים על עֲמָנוּ להתדמות לארחות חייהם של האומות, לבין המתיוונים שהיו ימי קדם; ועל נצחוננו נגדם אנו חוגגים ימי החנוכה. וזה מפורש בהודיה של "על הנסים" [להלן בנוסח המדוייק של הרמב"ם, סוף ספר אהבה, לפי כת"י אוקספורד, במהד' הגר"י קאפח, עמ' תשי"ט] – "כשעמדה מלכות יון הרשעה על עמך בית ישראל לבטלם מתורתך ולהעבירם מחוקי רצונך וכו' נְקַמְתָּ את נקמתם ומסרת גיבורים ביד חלשים, ורבים ביד מעטים, וטמאים ביד טהורים, ורשעים ביד צדיקים, ופושעים ביד עושי תורתך. ועשית לך שם גדול בעולמך, ולעמך ישראל עשית פלא ונסים" עכ"ל לענינו.

נשים לב בציטוט נוסח הרמב"ם,

א. שלא מוזכר כאן כלל נס המנורה, שהשמן דלק שמונה ימים.

ב. במלחמה שהוזכרה כאן הזכיר שבח איכות (גיבורים) וכמות (רבים) ואח"כ שלש קבוצות:

1. הגוים שנקראו "טמאים" ("לא יוסיף יבא בך עוד ערל וטמא", ישעיה נב, א; וכן מה שחז"ל ייחסו לאברהם ותרח "מי יתן טהור מטמא, לא אחד?!", איוב יד, ד, במדבר רבה יט, א),

2. ואח"כ קבוצה של "רשעים",

3. וקבוצה של "פושעים". ע"פ חז"ל (יומא לו:), בשתים אלו [=רשעים ופושעים] יש ההבדל בין החוטא במזיד מחמת תאבון, לעושה במרד כדי להכעיס. הרי ברור שמדובר במתיוונים ע"פ שיטה מודעת מצדם.

וכבר ניבא לנו זכריה (יד, ב) כי בסוף הימים יבואו הרבה מאומות העולם לכבוש את ירושלים מידינו. באותו זמן יצטרפו כמה מהיהודים לצבאות האויב! (זכריה יב, ב, עיי"ש רש"י ור"א אבן עזרא ורד"ק, ורש"י על זכריה יג, ט). במדרש (שיר השירים רבה, ב, "דומה דודי לצבי") לימדו כי גם בצרותיהם של ישראל בעת הגאולה העתידה, רוב ישראל מאמין במשיח. אבל "וכל שאינו מאמין לו והולך לאומות העולם, בסוף הם הורגים אותו". כלומר אותם משתפי פעולה עם האומות (כמו שיש גם בימינו) יהיה להם סוף מר.

סיכום דברינו הוא,

- כי עיקר שמחת חנוכה, ההלל וההודאה, הוא מפני נצחון המלחמה. אבל מהר"ל מסביר שכדי שלא נטעה לחשוב כי "כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה", בא נס שמן המנורה.
- הייחודיות של "חנוכה" מול שאר חגי ישראל היא – כי בימים ההם היו לנו המתבוללים באומות, המטיפים לתרבות נכריה והמחלישים את אחיזתנו בתורת ישראל. אי אפשר לדעת כמה מישראל הצטרפו בפועל למחנה הצבאי של האויב, אבל הרבה מהם פעלו בקרב ישראל כ"גייס חמישי" המחלישים את איתנות יכולתנו להתמודד, ובשם תרבות נכריה וערכים "הומאניים" הרפו את

ידינו, עד שנשאר רק קומץ קטן מהעם שיוכלו ליזום פעולה (כאמור, "רבים ביד מעטים"). אבל שאר העם עמדו אין אונים, מופחדים ומבולבלים.

אבל, כמו "בימים ההם בזמן הזה" נתעורר נא כדי להתעודד ולחזור לתורת ישראל, "תורת ישראל סבא". "וגם נצח ישראל לא ישקר ולא יינחם, כי לא אדם הוא להנחם" (שמואל א טו, כט).